

GRAĐEVINE PROŠLOSTI U SLUŽBI PRENOSA ZNANJA

Sažetak: Arhitektonski objekat karakteriše ogroman kapacitet prenosa podataka iz prošlih vremena. On ne samo da predstavlja istorijsko, sociološko svedočanstvo potencijalno umetničkih vrednosti, već je i moćno sredstvo prenosa znanja o narodima prošlosti, kao i savremenim metodama analize i tretmana kojima je valorizovano.

Danas konzervatori graditeljskog nasleđa, svesni da senzibilizacija građanstva čini deo procesa zaštite kulturne baštine, počinju da sve veću pažnju posvećuju komunikaciji sa posetiocima. Kako definisati mesto i ulogu kulturne medijacije i interpretacije unutar delatnosti zaštite spomenika kulture? Koja je uloga konzervatora arhitektonskog nasleđa u prenosu znanja o baštini? Zašto je neophodno proces konzervacije, do sada sproveden u različitim laboratorijama i ateljeima, neophodno otvoriti za široku publiku? Na koji način izvršiti posredovanje između arhitektonskog objekta prošlosti i različitih grupa publike? Na navedena pitanja autor je pokušao da da odgovor u ovom radu.

Gljučne reči: graditeljska baština, konzervator, kulturna medijacija, interpretacija nasleđa, edukacija, kulturne politike

1. Šta je graditeljsko nasleđe?

Definisanje pojma nasleđa nije jednostavno. Veoma pojednostavljeno, nasleđe je okvir koji pojedinca rođenjem dočekuje i oblikuje u već oformljenoj sredini, sa maternjim jezikom, pričama i predanjima. Bilo da su u pitanju nepokretni ili pokretni tragovi nastali interakcijom čoveka i prostora tokom vremena, oni svedoče o životnim aktivnostima naših predaka, o njihovim razmišljanjima, verovanjima i nadanjima. S druge strane, to je okvir koji ljudi razumeju, koji za njih predstavlja najprirodniji poredak unutar sistema vrednosti kome pripadaju. Ovaj skup resursa nasleđen iz prošlosti koji ljudi identifikuju nezavisno od vlasništva nad njim² (Sl.1–3), predstavlja odraz neprekidno evoluirajućih vrednosti, uverenja, znanja i tradicija. Upravo zbog toga, a sa još jednim podsećanjem na osnovno značenje pojma nasleđivanje, zajednica povezana nasleđem sastoji se od pojedinaca koji svesnim

¹ aleksandramiric@yahoo.com

² P. Howard, 2003, 8.

delovanjem neguju i prenose budućim generacijama zajednička sećanja,³ bila ona izražena kroz materijalnu ili nematerijalnu baštinu.

Prema važećem Zakonu o kulturnim dobrima RS, kulturna dobra su stvari materijalne i duhovne kulture od opšteg interesa. Za ovo izlaganje posebno značajna nepokretna kulturna dobra – spomenici kulture, prostorne kulturno istorijske celine, arheološka nalazišta i znamenita mesta, mogu da se, u zavisnosti od fizičkih, umetničkih, kulturnih i istorijskih svojstava, kao i u zavisnosti od svog značaja, razvrstaju u tri kategorije: nepokretna kulturna dobra, nepokretna kulturna dobra od velikog značaja i nepokretna kulturna dobra od izuzetnog značaja.⁴ Neophodno je dodati da, osim proglašanih kulturnih dobara koje pomenuti zakon štiti, ukupan fond nasleđa čini i nemerljivi broj ostvarenja materijalnog i nematerijalnog karaktera manjeg ili većeg značaja za pojedinca ili zajednicu, koja samim tim imaju svoju ulogu u kreiranju nacionalnog identiteta i kulture naše zemlje.

Tragovi praistorijskih staništa, antičke građevine, srednjevekovna zdanja ili arhitektonski objekti bliske prošlosti, svaki od njih je predstavnik različitih faza kroz koje je čovečanstvo moralo proći do uspostavljanja standarda savremenog života i identiteta celine u kojoj živimo. Upravo zbog toga, formiranjem svesti o osetljivom pitanju arhitektonske baštine i prepoznavanjem njenog značaja za sveukupno unapređenje društva, postavljeni su temelji nauke o zaštiti nepokretnih kulturnih dobara. Naučno zasnovan tretman zaštite kulturnih dobara podrazumeva poštovanje principa očuvanja autentičnosti kulturnog dobra, njegovih spomeničkih vrednosti i stilskog jedinstva, poštovanje principa dokumentarnosti, kontinuiteta rada i principa saradnje sa drugim strukama.⁵

Zaštita graditeljskog nasleđa podrazumeva zaštitu kroz identifikaciju, proučavanje, valorizaciju, konzervaciju, prezentaciju i prenošenje budućim generacijama. Konzervacija se obavlja kroz fizičku intervenciju kojom se doprinosi očuvanju fizičkih ostataka arhitektonskih objekata.⁶ Ova akcija nije potpuna ukoliko građanstvo nije nasleđe prihvatilo kao svoje i ukoliko ne oseća potrebu da ga zaštiti za generacije koje dolaze.

Sistem zaštite kulturne baštine je pravno i operativno određen brojnim poveljama i preporukama čije su formulisanje i usvajanje inicirale međunarodne organizacije poput Uneska, Saveta Evrope, Ikomosa i Ikroma. Odredbe međunarodnih konvencija su na odgovarajući način ugrađene u zakonski okvir većine zemalja članica

³ Ovakva definicija nasleđa propisana je Okvirnom konvencijom Saveta Evrope o vrednosti kulturnog nasleđa za društvo koja je, uz prepoznavanje potrebe da se ljudi i ljudske vrednosti nađu u središtu proširenog i transverzalnog koncepta kulturnog nasleđa, usvojena u Faru 27. oktobra 2005. godine, u originalu na engleskom i francuskom jeziku. Republika Srbija je potpisnik ovog dokumenta od septembra 2007. godine. Ratifikovanje konvencije bio je preduslov za donošenje Zakona o primeni Okvirne konvencije iz Fara 2010. god. koji je objavljen u „Sl. glasniku RS –Međunarodni ugovori“, br. 1 od 21. maja 2010.

⁴ Zakon o kulturnim dobrima, „Sl. Glasnik RS“, br. 71/94, 52/2011 i 99/2011.

⁵ Prema S. Nenadović, 1980, 77–83.

⁶ Prema A. Zeynep, 2013, 4, dok se termin „prezentacija“ odnosi na obezbeđivanje pristupa zgradi u stanju kakvom jeste, „konzervacija“ ovom pojmu dodaje istorijski kontekst i kulturološku vrednost pa se često može poistovetiti sa terminima restauracija ili revitalizacija.

Evropske unije. Usvajanjem krivično-pravnih mera kojima se sankcioniše neprime-reno korišćenje kulturnih dobara na nivou pojedinačnih zemalja-članica stvoreni su preduslovi za rešavanje velikog broja problema nastalih u procesu realizacije poli- tika operativne zaštite kulturnih dobara i uspostavljanja efikasnog sistema kontrole upravljanja spomenicima kulture. Praksa je pokazala da kazneni sistem krivično- pravne zaštite spomenika kulture, u našoj zemlji nedelotvoran i blag,⁷ nije primarni motiv domaćinskog stava pojedinca u odnosu na nepokretna kulturna dobra.

Upravo zbog toga, neophodno je javnosti pokazati da restauracija arhitekton- skih objekata nije trivijalni postupak i da je njegova kompleksnost najčešće uslov- ljena prirodom naknadnih oštećenja koja mogu biti posledica vandalskog delovanja posetioca. Nužno je prikazati deontološku, tehničku i tehnološku prirodu odluka o izboru konzervatorskih postupaka, kao i pojasniti konsekvence destrukcije spome- nika kulture.

Slika 1–3. Sleva nadesno: Deo porodične („Aca na konjče“, 1955. god, lična arhiva), nacio- nalne (Logor na Crvenom krstu, proglašen za spomenik kulture od izuzetnog značaja 1979. god, foto: <http://www.flickr.com>) i svetske kulturne baštine (Manastir Studenica, upisan na listu Uneska 1989. god, foto: <http://www.flickr.com>)

2. Uloga konzervatora u procesu zaštite nepokretnih kulturnih dobara

Iako je već od antičkog perioda sanaciji istorijskih građevina posvećivana po- sebna pažnja,⁸ internacionalna institucionalizacija zanimanja konzervatora-restau- ratora nepokretnih kulturnih dobara desila se 1966. godine, po potpisivanju Veneci- janske povelje koju je sastavio ICOMOS.⁹ Specifična znanja iz oblasti arhitekture,

⁷ F. Mirić, A. Mirić, 2012, str. 124.

⁸ Više o istoriji razvoja službe zaštite spomenika kulture u: M. Glendinning, 2013.

⁹ International charter for the conservation and restoration of monuments and sites (The Venice Charter 1964), http://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf, usvojena 1964, a revidirana 1981. godine. Venecijanska povelja nas podseća da je cilj konzervacije i restauracije spomenika kulture njihovo očuvanje ne samo zbog njihove umetničke vrednosti, već i zbog toga što predstavljaju istorijski dokaz.

arheologije, istorije umetnosti, etnologije, kao i metodologije naučno-istraživačkog rada neophodna su kako bi se graditeljski objekti iz prošlosti istražili, razumeli i kroz niz tehničko-tehnoloških postupaka fizički zaštitili, što delatnost konzervatora spomenika kulture jednovremeno čini pluridisciplinarnom i interdisciplinarnom. Međutim, kako arhitektonski objekat karakteriše ogroman kapacitet transmisije podataka iz prošlih vremena, on ne samo da predstavlja istorijsko i sociološko svedočanstvo potencijalno značajnih umetničkih vrednosti, već je i moćno sredstvo prenosa znanja o narodima prošlosti, kao i savremenim metodama analize i tretmana kojima je valorizovano. Pri tome, zadatak konzervatora nije samo da građevinu istraži, naučno opiše, dokumentuje i kroz odgovarajuće postupke fizički zaštititi, već i da je učini razumljivom, dostupnom i arhitektonski pristupačnom za posetioce.

3. Prezentacija, kulturna medijacija i interpretacija nepokretnih kulturnih dobara

Stručnjaci iz oblasti zaštite graditeljskog nasleđa uvideli su potrebu preduzimanja sistematskih akcija difuzije znanja za široku publiku, tako da danas konzervatori graditeljskog nasleđa, svesni da obezbeđivanje pristupačnosti, uz akcije senzibilizacija građanstva kroz kulturnu medijaciju i interpretaciju, čini deo procesa zaštite kulturne baštine, počinju da sve veću pažnju posvećuju ovom polju.

Prezentacija nepokretnih kulturnih dobara podrazumeva pažljivo osmišljeni sistem informisanja o kulturnom dobru, kao i obezbeđivanje fizičkog pristupa spomeniku kulture svim ciljnim grupama. U tom smislu ona predstavlja jednostranu komunikaciju usmerenu od konzervatora ka publici.

Kulturna medijacija je, za razliku od prezentacije, dvosmerna, ona kroz korišćenje unapred osmišljenih alata kojima se olakšava kreacija veze između posetilaca i domaćina, predstavlja proces razmene informacija između javnosti i specijalista u oblasti zaštite spomenika kulture. U praksi, ona se, još od kraja osamdesetih godina dvadesetog veka, sprovodi kroz tri aktivnosti koje su međusobno komplementarne, a sve su osmišljene i realizovane od specijalista zaštitarskih službi. Prva aktivnost je rad na produkciji naučnog sadržaja koji treba preneti, druga komunikacija sa različitim kategorijama publike, a treća osmišljavanje dijalektičkih sredstava kojima se omogućava publici da usvoje sadržaj prezentacija. Danas se kulturna medijacija koristi u nizu aktivnosti poput komunikacije, animacije, kulturnog inženjeringa i sl., namenjenih širokom spektru posetilaca.

Uloga medijatora u kulturi, kao posrednika u prenosu informacije bazirane na znanju od specijaliste do početnika, veoma je kompleksna. Medijator bi trebalo da poseduje znanja iz oblasti arhitekture, arheologije, etnologije, istorije umetnosti, kao

Usled nedovoljne brige i nedostatka planskog pristupa, kulturno nasleđe gubi na svojim karakteristikama, a čuveni dokument o autentičnosti iz Nare, iz 1994, <http://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>, nas podseća da su: „kulturna različitost i nasleđe nezamenjivi izvori duhovnog i intelektualnog bogatstva za čovečanstvo. Njihova zaštita i unapređenje moraju biti aktivno promovisani kao suštinski aspekt ljudskog razvoja“.

i principa zaštite spomenika kulture, ali pri tom on ne mora da bude specijalista za svaku od ovih oblasti. On mora biti u toku sa najnovijim dešavanjima kako bi mogao da odgovori na pitanja publike različitog nivoa predznanja, među kojom mogu biti i specijalisti iz pomenutih oblasti. Naravno, treba imati na umu da postoji razlika između kulturne medijacije i naučne difuzije. Kulturna medijacija čini deo naučne difuzije, ali medijator nema autoritet predavača. Njegova uloga je da inicira naučno razmišljanje, ne da podučava znanje, kao i da svojim prisustvom zadovolji potrebu javnosti da uspostavi direktan kontakt sa specijalistom od krvi i mesa.

Interpretacija graditeljskog nasleđa je pojam blizak kulturnoj medijaciji. On označava skup aktivnosti: istraživanja i kreativnih delatnosti, čiji je povod bilo nepokretno kulturno dobro, samo po sebi. Interpretacija upotrebom niza metoda prilagođenih različitim ciljnim grupama podrazumeva pojašnjavanje prirode, porekla i namene kulturnih resursa prošlosti. Cilj interpretacije spomenika kulture je da se obogati doživljaj posetioca kroz razumevanje značaja kulturnog dobra, da se kroz priču o istorijskim događajima posetilac navede da uči i promišlja svoj doživljaj, da se identifikuje sa kontekstom nastajanja spomenika kroz sopstvena iskustva.

U našoj sredini, interpretacijom nasleđa uglavnom se bave institucije kulture koje o spomenicima kulture brinu. U pitanju su pre svega muzeji, galerije i centri za posetioce pri različitim lokalitetima. U inostranstvu, interpretacijom se bave brojne stručne, često privatne i nevladine, organizacije koje ne moraju nužno pripadati strukturama koje upravljaju lokalitetima.

Sredstva koje se koriste kako bi se razmenila informacija o nalazištima su ekstremno varijabilna. Bilo da su u pitanju vođene šetnje, predavanja, informativni paneli i štampani materijali, audio i video vodiči, interaktivne igre i sl, ona su produkt planskog rada kome je prethodilo definisanje ciljeva, grupa i sl, a u kome učestvuju konzervatori, vodiči, interpretatori i medijatori kulture, domaćini na lokalitetima i sl. Usvojeni princip je da interpretatori spomenika kulture koriste originalne artefakte, lično iskustvo, ilustrativne medije, pre nego jednostavne i često monotone faktografske podatke,¹⁰ a da svoj rad oblikuju oko poštovanja specifičnih veza između ljudi i stvari, razumevanja građevine ili lokaliteta i njegovog spomeničkog značaja u okviru konteksta u kome je nastao, oko razumnog izbora tema, korišćenja postojećih istraživanja i izvora, kao i razumevanja potreba publike koju je neophodno animirati.¹¹ Postavljanjem pitanja, umesto uobičajenog davanja odgovora, interpretator vodi posetioce kroz njihov sopstveni doživljaj, što uzrokuje bolju interakciju i percepciju vrednosti spomenika kulture sa svim njegovim osobenostima. Ako ljudi zaista razumeju značaj, mogu postati aktivni učesnici procesa interpretacije, kao i podrška zaštiti spomenika kulture kroz doprinos definisanju kulturnih politika i potencijalni mecenas.

Prezentacija, medijacija i interpretacija spomenika kulture doprinose njihovoj transformaciji u mesta okupljanja, interkulturalni i intergeneracijski dijalog, mesta razmene informacija i iskustava. Samo graditeljsko nasleđe koje ljudi poznaju i prihvataju za svoje može postati značajan resurs za održivi razvoj zajednice.

¹⁰ F. Tilden, 1957, 2–17.

¹¹ više u: L. Beck, T. Cable, 2002.

4. Metodologija interpretacije nepokretnih kulturnih dobara u odnosu na različite ciljne grupe

Forma interpretacije graditeljske baštine zavisi od prirode nepokretnog kulturnog dobra koje je prezentovano, ali i od ciljne grupe, odnosno publike. Mnogobrojne mogućnosti korišćenja alata za prezentaciju spomenika kulture, prostornih kulturno-istorijskih celina, arheoloških nalazišta i znamenitih mesta, uvek su stavljene u službu promocije njihovih umetničkih, kulturnih i istorijskih svojstava, ali su u isto vreme i ograničene čestom fizičkom nepristupačnošću i stanjem konstrukcije razmatranih lokacija koje može ugroziti bezbednost posetilaca.

Kada su u pitanju ciljne grupe, na primeru mnogih evropskih gradova usvojen je model koji podrazumeva dva velika dela auditorijuma – nestručnu i stručnu publiku. Nestručna publika je mnogo brojnija i čine je učenici i studenti različitih uzrasta, građani kojima baština nije u primarnoj zoni interesovanja, turisti sa srpskog govornog područja, posetioci iz inostranstva i osobe sa invaliditetom kojima je neophodno posvetiti posebnu pažnju. Kao posebna formacija izdvajaju se donosioci i izvršioci odluka koji po svom obrazovanju ne pripadaju grupi profesionalaca iz oblasti zaštite spomenika kulture: vlasnici i korisnici građevina koje su utvrđena nepokretna kulturna dobra i zaposleni u javnim službama i upravama, opštinama i ustanovama kulture. U zavisnosti od uzrasta, predznanja i stepena zainteresovanosti publike pri interpretaciji graditeljskog nasleđa modifikuje se forma, a ne sadržaj. Različite forme interpretacije, osmišljene su tako da odgovore društvenim kodovima i da budu u skladu sa kulturnom i društvenom praksom ciljane publike, kako bi se prenela informacija koja može biti najlakše moguće prihvaćena, uz korišćenje razumljivog vokabulara.

Deca i učenici različitog uzrasta pripadaju grupi mlađe publike. Interpretacija spomenika kulture se u tom slučaju sprovodi kroz zabavne aktivnosti koje posetioca stavljaju u aktivnu ulogu. Postupak učenja inicira se u pedagoškim animacijama koje su, kroz igru i edukativne aktivnosti, dijalektičko sredstvo prenosa znanja. Učenje kroz igru je princip koji se koristi i tokom poseta lokalitetima, gde se deca navode da popunjavaju osmišljene pedagoške dosijee¹² koji sadrže informacije prikadne uzrastu posetioca, takve da se podstiče dijalog, vizuelna pažnja i manuelna aktivnost.

Odrasla publika se, za razliku od mlađe, oseća udobnije u ulozi pasivnog posmatrača, onda kada informacija pristize u formi takvoj da posetilac ne mora da se aktivno

¹² Unesco je, u skladu sa kampanjom popularizacije svetske kulturne baštine, a u okviru programa „Svetska baština u rukama mladih“, tokom 1998. godine razvio alat koji učiteljima i nastavnicima pomaže da osmisle pedagoške dosijee o kojima je bilo reči. Cilj ovakvih pedagoških aktivnosti je da se mladi ljudi senzibiliju o vrednosti zaštite lokalnog, nacionalnog i svetskog fonda kulturne baštine. Učiteljima se preporučuje da, uz uključivanje studenata i mladih profesionalaca, edukaciju o graditeljskom nasleđu sprovedu kroz istraživanje, analizu podataka, igre simulacije i zamene uloga, korišćenje savremenih informativnih i komunikacionih tehnologija, kao i dobro planiranih studijskih putovanja namenjenih mladima. Prema podacima sa internet sajta Uneska, <http://whc.unesco.org/en/educationkit/> (15. jan.2014. god), alat „Svetska baština u rukama mladih“ služi promociji umeća razgovora i slušanja drugih, poštovanja sagovornika i poštovanja različitosti. On predstavlja most koji spaja mlade, učitelje, stručnjake u oblasti zaštite kulturnih dobara i druge aktere, u postupku zajedničkog unapređivanja znanja o kulturnim dobrima.

uključiti u proces i kada može da učestvuje u izboru količine informacija o građevini. Brojne su mogućnosti za akcije kulturne medijacije i interpretacije spomenika kulture namenjene odraslima, među njima su slobodne i vođene posete in situ, naučno- popularna predavanja i konferencije, tematske izložbe i slično (slika 4–6).

Grupi odrasle publike pripadaju i domaći i strani turisti, specifičnih potreba i interesovanja. Iako je, još uvek, baština samo jedan deo kulturnog paketa prosečnog posetioca koji je, između ostalog sačinjen od potrošačkih, gastronomskih i ostalih aktivnosti, njen značaj u predstavljanju identiteta određene sredine je nezamenjiv. Posete turista lokacijama van njihovih stalnih mesta boravka, a sa ciljem upoznavanja kulture, pre svega istorije, umetnosti, nasleđa ili savremenog stila života ljudi u nekoj regiji osnova je sve razvijenije grane – kulturnog turizma. On, kao bitan činilac u nacionalnim i regionalnim ekonomijama predstavlja značajan izvor finansiranja održavanja i intervencija na graditeljskoj baštini, kao pokretaču lokalnog ekonomskog razvoja. Zbog toga je neophodno turistima omogućiti da sadržaje namenjene odraslim posetiocima prate na jezicima kojima se služe.

Poslednji aspekt medijacije i interpretacije graditeljskog nasleđa je susret sa stručnom publikom kojoj su namenjeni dispozitivi koji su uglavnom kognitivni. Razmena iskustava i znanja omogućena je kroz komunikaciju i publikaciju radova tokom tematskih studijskih poseta, konferencija, predavanja i sl. Deo grupe stručnjaka čine i profesionalni stažeri i studenti, tako da je njihova obuka i afirmacija kroz mogućnost izlaganja na naučnim skupovima posebna misija kulturnih medijatora i interpretatora.

Slika 4–6. Sleva nadesno: Izložba Naissus i Mediana (2013, foto: Z. Radosavljević, ZZSK Niš), Poseta stručnjaka ZZSK Niš niškim osnovcima (2013, foto: ZZSK Niš), Naučni skup Niš i Vizantija (2013, foto: <http://www.ni.rs/byzantium/>)

5. Neka od sredstava interpretacije nepokretnih kulturnih dobara

Obilasci građevina i lokaliteta predstavljaju najtradicionalniju priliku za interpretaciju graditeljskog nasleđa. Ovakve šetnje ostavljaju veliku slobodu posetiocu da u svom ritmu, na način koji mu odgovara, doživi lokalitet. Međutim, s obzirom na to da većina posetilaca kulturno dobro obilazi sa veoma ograničenom količinom

prethodnih informacija, kvalitet posete u mnogome zavisi od mogućnosti da fakto-grafske podatke neophodne za razumevanje građevinske strukture posetilac dobije na licu mesta. Informativni panoi, multimedijalne i interaktivne table i ostala sredstva informisanja, poput štampanog materijala – brošura ili pisanih vodiča način su da se informacija prosledi na terenu. Informativni paneli, kao sredstvo prezentacije informacija poslednjih godina standardizovani su u skladu sa potrebama osoba sa hendikepom. Tako danas postoje brojne preporuke koje se tiču ne samo količine i vrste informacija koje mogu zadržati pažnju prosečno obrazovanom posmatraču, već i tehničke obrade sadržaja, poput veličine i fonta slova, kontrasta boja, korišćenja u svetu poznatih piktograma, visine postavljanja tabli i teksta na njoj i sl.

Osim slobodnih poseta, na samim lokalitetima su obično prisutni obučeni vodiči koji posetioce mogu da, uz unapred osmišljenu prezentaciju provedu kroz građevinu. Veoma često je uz vođenu posetu omogućena i manipulacija upotrebnim predmetima. Na nekim lokalitetima, tokom vođene posete posetiocima je omogućeno da se susretnu sa takozvanim „živim bibliotekama“, osobama koje nisu nužno profesionalci zaštitarske službe, ali imaju značajno iskustvo i koje su na specifičan način bile upućene na određeni lokalitet – ili on na njih. Ovako je moguće čuti anegdote i informacije koje posetu ne samo da čine ličnijom, već i pomažu u uspostavljanju odnosa posetilaca prema objektu graditeljskog nasleđa.

Iskustvo je pokazalo da direktni kontakt sa arhitektonskim građevinama i arheološkim nalazima, kao i konzervatorom-restauratorom na terenu fascinira široku publiku. Zbog toga su, u poslednjih desetak godina arheolozi prihvatili princip prezentacije nalazišta u toku iskopavanja, a radionice i laboratorije za konzervaciju kulturnih dobara otvorile svoja vrata u terminima namenjenim komunikaciji sa posetiocima. Tokom ovakvih obilazaka moguće je zadovoljiti potrebu publike da prisustvuje magičnoj transformaciji građevina i arheoloških nalaza. Iako je čest slučaj da očekivanja auditorijuma koji želi da vidi spektakularne građevine dobre očuvanosti nisu u skladu sa realnošću, ruševinama koje im konzervatori prezentuju, neophodno je držati se principa autentičnosti i građanstvu omogućiti da objekat razume onakvim kakav on jeste.

Kada su u pitanju multimedijalni i interaktivni sadržaji, razvoj digitalne tehnologije išao je u prilog unapređenju metodologije prezentacije i interpretacije i fizički najugroženijih nalazišta. Naime, ako je devedesetih godina dvadesetog veka pojava panoramskih fotografija u krugu od 360 stepeni predstavljala veliko otkriće, može se reći da je uz razvoj koncepta proširene stvarnosti, dvadeset godina kasnije multimedijalna baština doživela pravu revoluciju. Proširena stvarnost predstavlja superpoziciju elemenata na terenu, u realnom vremenu, sa digitalnim trodimenzionalnim modelom rekonstruisanog objekta. Razvoju ove tehnologije prethodilo je unapređenje softverskih alata za modelovanje i materijalizaciju dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih crteža. Digitalne tehnologije, korišćene u svrhu edukativne prezentacije graditeljskog nasleđa omogućile su maštovitu popularizaciju spomenika kulture posetiocima svih uzrasta, kao i pristup nedostupnim elementima građevine, što je posebno bitan benefit za posetioce sa hendikepom. Međutim, kako je izrada

alata i sadržaja koji služe proširenoj stvarnosti veoma zahtevna, ne samo što se tiče njihove pripreme koja zahteva veliki istraživački rad koji sprovodi multidisciplinarni tim stručnjaka, već i finansijskih sredstava, oni moraju biti deo strateški osmišljene politike interpretacije i popularizacije spomenika kulture. Kako je njeno korišćenje samo dopuna tradicionalnoj poseti, slobodnoj ili vođenoj, u našoj sredini ovakvi alati koriste se veoma malo. Prava vrednost upotrebe digitalnih tehnologija dolazi do izražaja onda kada je spomeniku nemoguće pristupiti. Naime, mnogobrojna nepokretna kulturna dobra nisu fizički dostupna, ili je njihova pristupačnost ograničena. Takođe, ponekad je zbog uzrasta posetioca jednostavnije organizovati posetu van terena. U tom slučaju se različiti edukativni alati, poput multimedijalnih prezentacija rekonstruisanih građevina, stavljaju u svrhu interpretacije graditeljske baštine (slika 7–8).

Slika 7–8. S leva na desno: Digitalna rekonstrukcija Vile s peristilom na Medijani (2012, autor: Tim Istorijских rekonstrukcija, grafika N. Petrović), Proširena stvarnost na tablet uređaju (2013, foto: internet)

U pedagoškim radionicama koje organizuju edukativni servisi ustanova koje se bave upravljanjem graditeljskom baštinom ili komunikacijom sa publikom, jedno od najčešće korišćenih alata su arhitektonske makete. U svim pomenima arhitektonskih maketa podseća se na najintenzivniji period njihovog razvoja, još od predantičkog perioda, do kasne renesanse, kada su definisani ciljevi izrade među kojima su najznačajniji evaluacija arhitektonskog projekta u tri dimenzije, provera realizacije, komunikacija sa poručiocem i sl. Međutim, za potrebe elaboracije i prenosa znanja izrađuju se jednostavne strukture koje su mobilne i bezbedne da njima rukuju korisnici edukativnih usluga. Jednostavan primer su makete na kojima su predstavljene konstruktivne tehnike iz prošlosti, poput građenja segmentnog ili zglobnog luka (slika 9–10). Naravno, ne treba zaboraviti da svakoj izradi makete, ma koliko ona jednostavna bila, prethodi analiza konstruktivne tehnike, izvedene građevine ili arhitektonskog projekta. Samo izvođenje umnogome je pojednostavljeno razvojem tehnike trodimenzionalne štampe, čime je otvorena mogućnost preciznog livenja umanjjenih prikaza arhitektonskih objekata na osnovu trodimenzionalnog modela, poput digitalne rekonstrukcije građevine koja je u stanju destrukcije. Ovakva tehnologija značajna je kod prezentacije objekata graditeljske baštine osobama sa vizuelnim i

mentalnim hendikepom, jer industrijski pristup izradi omogućava njeno korišćenje kao taktilne makete (slika 11). Metodologija popularizacije arhitektonskih građevina kroz njihov umanjen prikaz toloko je zaživela, da u svetu postoje cele kolekcije maketa na kojima su predstavljeni objekti graditeljskog nasleđa.¹³

Slika 9–11. Sleva nadesno: Autentična istorijska maketa iz 12. veka (2013, National museum of China, Beijing, autor: A. Mirić), Edukativna maketa (2009, Service du patrimoine, Arles, foto: A. Mirić), Maketa odstampana na 3D štampaču (2013, foto: <http://www.podenco.co.rs>)

6. Zaključna razmatranja

Stanje većeg dela fonda kulturnih dobara RS, bez obzira na to kojoj zakonskoj kategoriji značaja ona pripadaju, nije zadovoljavajuće. Pod uticajem galopirajuće urbanizacije, kulturni pejzaž Srbije se tokom poslednja dva veka promenio do neprepoznatljivosti. Osim mnogih udobnosti koje je ovakva promena, uzrokovana potrebom za stalnim poboljšanjem životnog standarda donela, ona je, usled stihijskih procesa nekontrolisanog i intenzivnog preoblikovanja starih urbanih i ruralnih jezgara, za posledicu imala njihovo skoro potpuno nestajanje. Pri tome su nepokretna i pokretna kulturna dobra koja su se našla na putu društvene transformacije pretrpela promene koje su uticale na degradaciju i potpuno nestajanje njihovih spomeničkih svojstava.

Nepotpuna istraženost, loše stanje zaštite, nedostatak osmišljenih kampanja prezentacije i popularizacije karakterišu kako nepokretna, tako i pokretna svedočanstva prošlosti naše zemlje. Bitan razlog ovakve situacije jeste ne samo nerazvijena svest o značaju ulaganja u istraživanje, operativnu zaštitu i održivo eksploatisanje kulturno-istorijskih dobara, već i u neadekvatnim pravnim rešenjima i nepostojanju funkcionalnog sistema kontrole sprovođenja zakona i realizacije odredbi međunarodnih konvencija čijih je Srbija potpisnik.

Dopunom i unapređenjem pravnog okvira zaštite kulturnih dobara, uspostavljanjem kompatibilnosti pravne regulative sa propisima ostalih sektora koji su neposredno ili posredno uključeni u proces zaštite i eksploatacije pokretnog i nepokretnog nasleđa, poštovanjem međunarodnih povelja i usklađivanjem zakonske

¹³ Jedan od primera je Muzej arhitekture i baštine u Parizu.

regulative sa zakonskom regulativom zemalja članica Evropske unije stvorili bi se preduslovi za održivo korišćenje kulturnih dobara Srbije. Pri tome, neophodno je napomenuti da je u cilju očuvanja socijalnih, istorijskih, naučnih, estetskih, simboličkih i obrazovnih vrednosti kulturnih dobara Srbije koje su najčešće ugrožene delovanjem čoveka, neophodno uspostaviti strategiju stalne senzibilizacije građanstva o značaju kulturno-istorijske baštine, kao i stroži sistem kaznenih mera. Interpretacija graditeljskog nasleđa je jedan od mehanizama uz pomoć kog ustanove kulture, kao stručni donosioci odluka o zaštiti spomenika kulture sebe pozicioniraju na nezaobilazno mesto u kreiranju kulturnih politika i strategija održivog razvoja. Inicijativa za akcije interpretacije bi trebalo da potekne od strane konzervatora restauratora, ljudi koji su najupućeniji u probleme zaštite spomenika, a u njenu realizaciju bi trebalo uključiti istraživače, posetioce i potencijalne finansijere koji bi mogli da pomognu poboljšanju stanja nasleđa. Ovakav pristup ne samo da bi obezbedio zaštitu i plasman baštine kao resursa nemerljivih vrednosti za Srbiju, već bi doprineo ispunjenju naše obaveze da spomeničke vrednosti ostavimo u nasleđe dolazećim generacijama, u skladu sa motom Svetske kulturne baštine Unesko, „Prošlost u ime budućnosti“.

Literatura

- Beck, L. and Cable, T. (2002). *Interpretation for the 21st century: fifteen guiding principles for interpreting nature and culture*. Sagamore Pub.
- Freeman, T. (1957). *Interpreting Our Heritage*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Howard, P. (2003). *Heritage: management, interpretation, identity*. London, Continuum.
- Miles, G. (2013). *The Conservation Movement: A History Of Architectural Preservation, Antiquity To Modernity*. New York: Routledge.
- Zeynep, A. (2013). *International Heritage and Historic Building Conservation: Saving The World Past*. New York: Routledge.
- Mirić, F. i Mirić, A. (2012). Krivičnopravne mere u oblasti zaštite nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara na osnovu osnivačkih ugovora EU (Primer Francuske), *Evropsko zakonodavstvo*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu. Br. 42/12 (2012), str. 117–125.
- Nenadović, S. (1980). *Zaštita graditeljskog nasleđa*. Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Zakonski akti, međunarodne povelje i preporuke

- „World Heritage in Young Hands Educational Resource Kit“. <http://whc.unesco.org/en/educationkit/> (15. jan. 2014. god).
- International Charter For The Conservation And Restoration Of Monuments And Sites (The Venice Charter). 1964. http://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf, (15. jan. 2014. god).
- The Nara Document On Authenticity. (1994). <http://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf> (15. jan. 2014. god),

Zakon o kulturnim dobrima. „Sl. glasnik RS“, br.71/94, 52/2011 i 99/2011

Zakon o primeni Okvirne konvencije iz Fara. „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“,
br. 1 od 21. maja 2010.

Aleksandra Mirić

BUILDINGS OF THE PAST TRANSFERRING KNOWLEDGE

Summary: A building is characterized by enormous capacity to transfer information from the past. It represents not only evidence of historical and sociological importance, maybe even potentially artistic values; but it is also a powerful resource for transfer of knowledge on people of the past, as well as modern methods of analyzes and treatments by which it is valorized.

Today, conservators of built heritage are aware that sensitization of citizens is also a part of cultural heritage protection. They begin to give more attention to communication with visitors.

So, how to define the place and role of cultural interpretation within the framework of heritage protection? What is the role of conservators of architectural heritage in transfer of knowledge on heritage? Why is it necessary to present the processes of conservation to the public, so far only implemented within different labs and ateliers? What is the right way to mediate between architectural past and wide range of publics? Author made an effort to try to answer these questions within this Paper.